

УДК 341.64:341.217

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v36.2025.12>*Д. О. Кравцов*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ КОМПЕНСАЦІЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВІЙНОЮ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ТА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ

Постановка проблеми. Війна завжди призводить до значних збитків для всіх учасників конфлікту та мирного населення. Зруйновані інфраструктура, економіка, втрачені життя – ці наслідки можуть тривати десятиліттями після завершення бойових дій. Компенсація за шкоду, завдану війною, є необхідним кроком для відновлення справедливості та стабільності в постконфліктних суспільствах, сприяючи не лише відшкодуванню матеріальних збитків, але й моральному відновленню.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у розробці механізмів компенсації, створюючи правову базу та координацію дій для відшкодування шкоди. Проте процес реалізації компенсацій стикається з численними викликами, зокрема через відсутність ефективного контролю, політичні маневри країн і складнощі у забезпеченні справедливих умов для постраждалих. Це створює додаткові перешкоди для ефективного відновлення після конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій на тему компенсації за шкоду, завдану війною, вказує на значну увагу до правових механізмів і ролі міжнародних організацій у відшкодуванні збитків. Серед авторів, що досліджують ці питання, можна виділити таких вчених, як Родрі К. Вільям, Пабло де Гріф, Р. Сінгх, К. Корреа, О. Нотон та інші. Вони акцентують увагу на проблемах визначення відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права, створенні ефективних механізмів компенсації і ролі міжнародних судів та гуманітарних організацій у забезпеченні справедливості для постраждалих від збройних конфліктів.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі міжнародних механізмів компенсації шкоди, завданої війною, з особливим акцентом на роль міжнародних організацій, таких як ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста та міжнародні суди, у вирішенні питань відшкодування збитків. Дослідження спрямоване на вивчення правових, організаційних та практичних аспектів компенсації постраждалим від збройних конфліктів, а також на визначення ефективності існуючих механізмів відшкодування та викликів, що стоять перед міжнародними організаціями.

Виклад основного матеріалу. Війна завжди призводить до величезних збитків, як для безпосередньо учасників конфлікту, так і для мирного населення. Тисячі життів втрачаються, інфраструктура руйнується, а економіки переживають значні потрясіння. Однак навіть після закінчення збройного конфлікту, наслідки війни тривають і можуть охоплювати десятиліття. Компенсація цих збитків стає важливим елементом процесу

відновлення, сприяючи не лише відшкодуванню матеріальних втрат, але й відновленню моральної справедливості. Це є необхідним кроком для забезпечення стабільності та відновлення соціального порядку в постконфліктних суспільствах.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у вирішенні питань компенсації за шкоду, завдану війною, через встановлення правових норм, посередництво між державами, а також сприяння в розробці механізмів відшкодування збитків. Вони є платформами для переговорів, визначення умов компенсацій і забезпечення механізмів для їх реалізації. Більше того, міжнародні організації беруть участь у створенні та моніторингу правових інструментів, які допомагають визначити, хто несе відповідальність за збитки, та встановлюють порядок відшкодування для жертв війни. Це забезпечує прозорість і справедливість у процесах компенсації, сприяючи відновленню довіри та миру в постконфліктних регіонах [1].

Міжнародне гуманітарне право є основою правового регулювання ведення війни та захисту цивільного населення та інших осіб, які не беруть участі в конфлікті. Це право включає низку норм, які спрямовані на обмеження насильства, захист прав людини під час збройних дій і забезпечення мінімальних стандартів гуманності. Одним з ключових аспектів МГП є встановлення механізмів для відшкодування шкоди, завданої внаслідок війни, особливо коли мова йде про постраждалих цивільних осіб, руйнування інфраструктури або економічні збитки.

Міжнародне гуманітарне право передбачає, що відповідальність за компенсацію шкоди може покладатися на держави-учасниці конфлікту, а також на інші суб'єкти, залежно від обставин. У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні організації, які не лише створюють правові механізми для компенсації, але й працюють над їх реалізацією на практиці. Зокрема, вони сприяють визначенню обсягу компенсацій, допомагають з верифікацією фактів та забезпечують додаткові ресурси для відшкодування збитків, зокрема через спеціалізовані програми або фонди.

Такі організації виконують важливу функцію в координації дій на міжнародному рівні, забезпечуючи виконання зобов'язань, передбачених міжнародними угодами та нормами. Вони допомагають створити правову базу для реалізації відшкодування та забезпечують нагляд за дотриманням міжнародних стандартів, що дає можливість ефективно вирішувати питання компенсації за шкоду, завдану війною, та сприяє стабільності в постконфліктних регіонах [2].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є однією з основних міжнародних інституцій, що здійснює регулювання глобальних питань, зокрема, пов'язаних з компенсацією збитків, завданих війною. ООН створена для підтримки міжнародного миру і безпеки, а також для сприяння соціально-економічному розвитку, правам людини та гуманітарній допомозі. У контексті компенсації за шкоду, ООН відіграє важливу роль в забезпеченні правового регулювання і підтримці механізмів відшкодування постраждалим країнам і особам, які зазнали шкоди через збройні конфлікти.

Крім того, ООН активно координує гуманітарну допомогу та відновлення післявоєнної інфраструктури. Після закінчення конфлікту ООН сприяє

відновленню життя в постраждалих країнах через різноманітні програми допомоги, спрямовані на підтримку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та економічного відновлення. Важливою частиною цієї роботи є розробка механізмів компенсації за шкоду, завдану цивільному населенню та державним структурам під час війни [3].

ООН також здійснює моніторинг виконання міжнародних угод, включаючи ті, що передбачають відшкодування збитків у разі війни. Це включає забезпечення того, щоб держави дотримувалися умов міжнародних договорів і надавали належну компенсацію тим, хто зазнав шкоди. Моніторинг допомагає виявляти порушення та сприяти втіленню необхідних заходів для забезпечення справедливості та відновлення прав постраждалих.

Особливе значення має роль ООН у постконфліктному відновленні, коли проводяться міжнародні конференції та переговори для створення механізмів компенсації для постраждалих країн або окремих осіб. ООН допомагає в організації таких заходів, забезпечуючи правову та фінансову підтримку для розробки ефективних механізмів відшкодування. Це включає створення фондів для компенсацій, визначення критеріїв для отримання допомоги, а також налагодження механізмів розподілу ресурсів між постраждалими сторонами [4]. Таким чином, ООН забезпечує ключову платформу для обговорення та вирішення питань компенсації в післявоєнний період, підтримуючи стабільність і справедливість на міжнародній арені.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є однією з ключових гуманітарних організацій, яка має безпосередній вплив на вирішення питань компенсації шкоди, завданої війною. МКЧХ займається не лише наданням гуманітарної допомоги постраждалим від конфліктів, але й забезпечує захист осіб, які не беруть участі в бойових діях, таких як цивільне населення, поранені або військовополонені. Організація працює на основі принципів нейтральності, незалежності та гуманності, що дозволяє їй діяти в умовах міжнародних конфліктів, підтримуючи принципи міжнародного гуманітарного права.

Хоча МКЧХ не має повноважень здійснювати пряму компенсацію за шкоду, він відіграє важливу роль у формуванні та підтримці правових рамок для компенсацій. Організація сприяє забезпеченню прав людини в умовах війни та активне відстоює дотримання норм міжнародного гуманітарного права, яке включає положення щодо компенсації за збитки, завдані цивільним особам та їх майну. Це включає не лише надання допомоги постраждалим, а й сприяння створенню національних механізмів відшкодування, зокрема через співпрацю з урядами та іншими міжнародними організаціями [5].

Міжнародний комітет Червоного Хреста, завдяки своїй нейтральній та незалежній позиції, має можливість виступати посередником між воюючими сторонами. У цьому контексті МКЧХ активно працює над вирішенням спірних питань, пов'язаних з компенсацією за шкоду, завдану війною, та сприяє конструктивному діалогу щодо встановлення механізмів компенсацій. Організація також відіграє важливу роль у створенні та розвитку міжнародних стандартів для компенсації шкоди, допомагаючи забезпечи-

ти, щоб постраждали мали доступ до необхідних ресурсів для відновлення їхнього життя після конфлікту.

Додатково, МКЧХ виступає як інструмент для мобілізації міжнародної спільноти до підтримки постраждалих від війни. Завдяки своїм міжнародним контактам і репутації, організація може координувати збір коштів і допомоги для постраждалих, сприяючи таким чином відшкодуванню збитків на глобальному рівні. Через свою діяльність МКЧХ допомагає формувати більш ефективні стратегії для відшкодування збитків, що виникають у результаті збройних конфліктів, підвищуючи при цьому рівень міжнародної співпраці в цій галузі [6].

Міжнародні суди відіграють ключову роль у вирішенні питань компенсації за шкоду, завдану війною, через своє правове втручання та встановлення міжнародних стандартів у цій сфері. Одним із основних інструментів для розв'язання спорів між державами є Міжнародний суд ООН. Цей суд займається вирішенням юридичних суперечок, що виникають між державами, зокрема, щодо порушення міжнародного гуманітарного права. У випадку порушення норм, що регулюють збройні конфлікти, суд може ухвалити рішення, яке зобов'язує державу-правопорушника виплатити компенсацію постраждалим сторонам. Це може стосуватися як держав, так і окремих осіб або груп, які зазнали шкоди через незаконні військові дії.

Міжнародний суд ООН, керуючись принципами міжнародного права та нормами гуманітарного права, забезпечує справедливість і відновлення прав постраждалих. Він встановлює відповідальність за порушення міжнародних зобов'язань, даючи правову оцінку діям держав, що порушують міжнародні норми, зокрема в питаннях компенсації за завдану шкоду. Такі рішення мають важливе значення для визначення обсягу та форми компенсації, а також для створення прецедентів, що сприяють розвитку міжнародного правового порядку.

Крім того, міжнародні кримінальні суди, зокрема Міжнародний кримінальний суд (МКС), також займаються розглядом справ, пов'язаних з порушенням міжнародного гуманітарного права, що включає військові злочини, геноцид та інші серйозні порушення. Однак, окрім покарання злочинців, одним із важливих аспектів діяльності МКС є встановлення відповідальності за шкоду, завдану жертвам військових злочинів. Це може передбачати накази про компенсацію постраждалим особам або громадам, зокрема через створення спеціальних фондів, що забезпечують виплату компенсацій.

Важливо, що міжнародні суди мають здатність встановлювати конкретні механізми для відшкодування збитків та сприяти створенню справедливих умов для постраждалих осіб, зберігаючи принципи міжнародного права. Судові рішення стають основою для розвитку подальших правових норм у сфері компенсації за шкоду, завдану війною, що дозволяє не лише забезпечити відновлення справедливості, але й зміцнює міжнародну систему правосуддя [7].

Після закінчення конфлікту важливим кроком є розробка механізмів компенсації. Міжнародні організації сприяють створенню механізмів, які дозволяють потерпілим отримати відшкодування за завдану шкоду. Це

можуть бути як державні фонди, так і міжнародні компенсаційні механізми. Одним із прикладів є Фонд компенсації за збитки, створений ООН після війни в Іраку, який мав на меті відшкодування збитків мирним громадянам та державам.

Також існують спеціалізовані міжнародні установи, які займаються компенсацією за шкоду, завдану державами-агресорами, такими як Комісія з компенсації за шкоду, завдану під час війни в Перській затоці.

Попри значну роль міжнародних організацій у вирішенні питань компенсації за шкоду, завдану війною, існує низка викликів, з якими стикаються ці органи. Одним із найбільших викликів є відсутність ефективних механізмів контролю за виконанням рішень та забезпеченням відповідальності за невиконання компенсаційних зобов'язань. Багато країн вдаються до політичних маневрів, що ускладнює реалізацію механізмів компенсації.

Загалом, роль міжнародних організацій у вирішенні питань компенсації за шкоду, завдану війною, є незаперечною, і навіть з усіма існуючими труднощами ці організації працюють над забезпеченням справедливості та відновленням постраждалих від конфліктів країн та осіб. У майбутньому важливо продовжити роботу над удосконаленням міжнародних механізмів для забезпечення справедливого відшкодування збитків, що виникають у результаті збройних конфліктів [8].

Висновки. Війна завжди залишає глибокі та довготривалі наслідки для всіх учасників конфлікту та мирного населення. Компенсація за завдані збитки є необхідним кроком для відновлення соціальної справедливості та стабільності в постконфліктних регіонах. Міжнародні організації, зокрема ООН та Міжнародний комітет Червоного Хреста, відіграють важливу роль у розробці правових механізмів компенсації, а також у моніторингу їх реалізації, забезпечуючи відшкодування постраждалим країнам та особам, що зазнали шкоди. Вони не лише створюють правові рамки для компенсацій, але й активно сприяють розробці та втіленню механізмів, що дозволяють забезпечити справедливість для всіх потерпілих.

Незважаючи на численні виклики, з якими стикаються міжнародні організації в процесі відшкодування збитків, їх діяльність є незаперечно важливою для відновлення миру та довіри в постконфліктних регіонах. Однак для подальшого вдосконалення процесу компенсації необхідно розробити ефективніші механізми контролю за виконанням компенсаційних зобов'язань, що дозволить забезпечити справедливе та своєчасне відшкодування шкоди. Це, в свою чергу, зміцнить міжнародну правову систему і сприятиме стабільності на глобальному рівні.

Література

1. Carranza R., Correa C., Naughton O. Forms of Justice: A Guide to the Development of Reparation Forms and Registration Processes for Victims of Human Rights Violations. ICTJ, 2017. 21 p.

2. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель] ; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2017. 145 с.

3. Міжнародний механізм компенсації збитків та контрзаходи держав-членів в рамках прийнятої Резолюції ПАРЕ//LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/227343_mzhnarodniy-mekhanizm-kompensats-zbitkv-ta-kontr-zakhodi-derzhav-chleniv-v-ramkakh-priynyato-rezolyuts-par

4. Белфастські рекомендації щодо репарацій у постконфліктних суспільствах // Queen's University Belfast. URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Reparations-Guidelines-UKR.pdf>

5. Customary International Humanitarian Law / International Committee of the Red Cross ; ed. by Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. Vol. 1 URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>

6. Henckaerts J.-M. Study on customary international humanitarian law: A contribution to the understanding and respect for the rule of law in armed conflict. International Review of the Red Cross. 2005. Vol. 87, No. 857. P. 175–212.

7. Рада Європи. Міжнародні суди та інші міжнародні інструменти компенсації, наділені повноваженнями розгляду заяв та ухвалення рішень щодо відшкодування шкоди, завданої збройною агресією URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/Prezent_Mighnar_sudi_inchi_instr_kompensac.pdf

8. Задецько С.Ю. Роль міжнародних організацій в період збройних конфліктів. Наукові записки. Серія : Право. 2024. № 16. С. 273–279

Анотація

Кравцов Д. О. Роль міжнародних організацій у вирішенні питань компенсації шкоди, завданої війною: аналіз досвіду та основні виклики. – Стаття.

Війна завжди спричиняє значні збитки для держав, громадян і міжнародної спільноти загалом. Руйнування інфраструктури, економічний занепад, численні людські жертви та моральні страждання є довготривалими наслідками збройних конфліктів. Важливою складовою постконфліктного врегулювання є ефективні механізми компенсації шкоди, що сприяють відновленню справедливості та зміцненню довіри в суспільстві.

Дослідження зосереджене на аналізі міжнародних механізмів компенсації шкоди, завданої війною, та ролі міжнародних організацій у цьому процесі. Зокрема, увага приділяється діяльності ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста, міжнародних судів та інших гуманітарних структур, які відіграють ключову роль у розробці правових норм, координації відшкодувань та сприянні їх реалізації. Особливу увагу приділено правовим аспектам відповідальності за воєнні збитки, а також викликам, що постають перед міжнародними організаціями у процесі відшкодування шкоди.

В статті розглянуто механізми, які використовуються міжнародними організаціями для встановлення відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права та забезпечення справедливого відшкодування жертвам конфліктів. Досліджено функції Міжнародного суду ООН та Міжнародного кримінального суду у розгляді справ, пов'язаних із воєнними злочинами та примусовими виплатами компенсацій. Також проаналізовано діяльність спеціальних міжнародних фондів і програм, спрямованих на надання фінансової допомоги постраждалим громадам та державам.

Аналіз показує, що існуючі механізми компенсації мають як переваги, так і недоліки. Серед основних проблем виокремлюються труднощі у виконанні рішень міжнародних судів, політичні маніпуляції державами, недостатня ефективність механізмів фінансування компенсаційних фондів, а також бюрократичні перепони в процесі надання компенсації. Разом з тим, міжнародні організації відіграють важливу роль у забезпеченні контролю за виконанням міжнародних норм, підтримці постраждалих і створенні умов для постконфліктного відновлення.

Результати дослідження підкреслюють необхідність удосконалення міжнародних механізмів компенсації шляхом зміцнення правових норм, підвищення ефективності інституційних структур та посилення координації між державами та міжнародними організаціями. Запропоновано шляхи покращення процедур визначення відповідальності за воєнні збитки та підвищення рівня захисту прав постраждалих осіб у постконфліктних суспільствах.

Ключові слова: міжнародні організації, міжнародне право, компенсація шкоди, воєнні конфлікти, відшкодування збитків, міжнародне гуманітарне право.

Summary

***Kravtsov D. O. The role of international organizations in addressing the issues of compensation for war damage: analysis of experience and key challenges.* – Article.**

War always causes significant losses for states, citizens and the international community as a whole. The destruction of infrastructure, economic decline, numerous human casualties and moral suffering are the long-term consequences of armed conflicts. An important component of post-conflict settlement is effective reparations mechanisms that help restore justice and build trust in society.

The study focuses on the analysis of international mechanisms for compensation for war-related damage and the role of international organizations in this process. In particular, attention is paid to the activities of the United Nations, the International Committee of the Red Cross, international courts and other humanitarian structures that play a key role in developing legal norms, coordinating reparations and facilitating their implementation. Particular attention is paid to the legal aspects of liability for war damage, as well as to the challenges faced by international organizations in the process of reparations.

The article examines the mechanisms used by international organizations to establish accountability for violations of international humanitarian law and ensure fair reparations to victims of conflicts. The functions of the International Court of Justice and the International Criminal Court in considering cases related to war crimes and compulsory reparations are studied. The author also analyzes the activities of special international funds and programs aimed at providing financial assistance to affected communities and states.

The analysis shows that existing compensation mechanisms have both advantages and disadvantages. The main problems include difficulties in enforcing international court rulings, political manipulation by states, ineffective mechanisms for financing compensation funds, and bureaucratic obstacles in the compensation process. At the same time, international organizations play an important role in monitoring the implementation of international norms, supporting victims, and creating conditions for post-conflict recovery.

The results of the study emphasize the need to improve international compensation mechanisms by strengthening legal norms, increasing the effectiveness of institutional structures and enhancing coordination between states and international organizations. The author suggests ways to improve the procedures for determining liability for war damage and to increase the level of protection of the rights of victims in post-conflict societies.

Key words: international organizations, international law, compensation for damage, military conflicts, reparations, international humanitarian law.